

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

פרק ד'יז - ה'א-יא

בתחילת פרק ה' מופיע רצף משפטי הדרכה בנושא היחס בין האדם לאלהים והזהירות בדיבור [ד'יז-ה'ז]. בחלקו השני של הפרק עובר קהלת לעסוק ביחס לעושר ולכסף, הנתפסים בחברה האנושית כדבר טוב שעל האדם להשיג, ומנתח את הבעיות היסודיות המצויות בהם.

1.

קהלת מפרט שלוש הנחיות מעשיות באשר ליחס הראוי לאלהים: קראו את שלוש ההנחיות [ד'יז; ה'א-ב; ה'ג-ו], מהו המכנה המשותף לשלושתן? התייחסו לסגנון ולתוכן כאחד. כיצד מצטייירים יחסי אלהים ואדם בהנחיות אלה וכיצד מוצגת הזיקה בין אלהים לאדם?

2.

ההנחיה השלישית, המפורטת ביותר בקובץ, נוגעת למושג הנדר ומבוססת על הפסוקים בדברים כ"ג, כב-כד. מהו היחס הבסיסי לנדר בספר דברים? עמדו על ההסתייגות שנוספה בקהלת [ד-ה], כיצד היא נקשרת ליחס הכללי לאלהים בפסוקים הקודמים [בייחוד בפסוק א']?

3.

בפסוקים ט-יא מתמודד קהלת עם העושר והכסף מהיבטים שונים. סכמו את הבעיות השונות שמוצא קהלת בעושר [טו,יא]. מה היסוד המשותף לכולן? היעזרו בשני האזכורים השונים של השובע [ט, יא] ועקבו אחרי לשונות הריבוי והמיעוט החוזרות בפסקה.

קהלת ה-ו

פרק ה'יב - ו'יב

בשלוש הפסקאות בפסוקים אלה קהלת חוזר לעסוק בעניינים הקשורים לממון. (1) אובדן העושר אחרי המוות (ה'יב-טז), (2) יכולתו של האדם להינות מהממון (ה'יז-יט), (3) אובדן העושר בחיים (ו'ו). מבנה שלוש הפסקות האחרונות הוא כיאסטי: תיאור של שתי סיטואציות 'רעות' וביניהן מופיעה פסקה שהמצב המתואר בה מוגדר כ'טוב' (ה'יז-יט). הפרק מסיים בשתי פסקאות קצרות [ז-ט, ייב] הכללות פתגמי חכמה שעניינם התאוה האנושית וחוסר האונים של האדם מול גורלו.

4.

יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רְאִיתִי פֶתַח הַשְּׁמֶשׁ עֵינֵי בִשְׁתֵּי הַסִּטּוּאצִיּוֹת ה'רעות' המתוארות בפסקה הראשונה והשלישית. **א** | אילו שתי בעיות הפוכות לקשורות לעושר מתוארות בהן? מה העיקרון המשותף העולה מהן, על דרך השלילה, בשאלת היחס לעמל האנושי ולתוצאתו? **ב** | כיצד מובילות בעיות אלה למסקנה המעשית החיובית המובאת בפסקה האמצעית?

5.

'מָה שֶׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא נְשָׁמוּ... עֵינֵי בִפְסָקָה הַאֲחֵרוֹנָה בַּפְּרָק [י-יב]. **א** | בפסוק י רומז קהלת לאלהים [שתקיף ממנו] ומתאר את מערכת היחסים של האדם עמו. חשבו כיצד משתלב פתגם זה עם יחסו של קהלת לאלהים שהובע בפרק הקודם? [תוכלו להיעזר גם בהרחבה]. **ב** | פסוק יב כולל שתי שאלות רטוריות: 'כי מי יודע מה טוב לאדם... אשר מי יגיד לאדם...': על אילו שתי יומרות אנושיות מערער קהלת בשאלות אלה? **ג** | בעיית הידיעה פותחת וחותרת את הפסקה. השוו בין הידיעה בפסוק י לזו בפסוק יב, ובדקו מה תפקיד הידיעה בכל מקום [שימו לב להיפוך בין 'מה שהיה' ל'מה יהיה']. כיצד משתלבת הידיעה עם חוסר הידיעה בתיאור מצבו הקיומי הטרגי של האדם?

הרחבה - תפיסת האלהות בספר קהלת

חלקו הראשון של פרק ה' עוסק בהרחבה ביחס הראוי לאלהים. יחס זה נקשר לתפיסת האלהות הכללית בספר. כך למשל שם אלהים נזכר פעמים רבות במהלך הספר, ואילו שם ה' אינו מצוי בו כלל. על כך מעיר ראב"ע בסיכומו למגילה:

'סוד שלא זכר [=הזכיר] בספר בראשית עד 'ויכולו' לשם [=את שם] השם כי אם האלהים, הוא סוד ספר קהלת.'

הרמב"ן בדרשתו על קהלת מרחיב יותר בנקודה זו:

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

'ודע כי שלמה בספר הזה לא הזכיר בו שם המיוחד כלל. אבל הזכיר תמיד שם אלהים, כאשר אמר 'והאלהים עשה שייראו מלפניו, וכלל בסוף: 'את האלהים ירא', אבל בספר משלי לא נהג כן... והטעם כי בספר הזה ידבר כמנהגו של עולם תחת השמש, והיאך היא בריאתו והנהגתו במידת הדין הנוהגת בכל אדם'.

בעניין זה נביא מדבריו של ג"ח כהן, עיונים בחמש מגילות, עמ' 259-262:

קאסוטו קובע ש'בכתבי הקודש משתמשים בשם ה' כשהעניין קשור בידיעה ברורה וממשית כביכול במידות ה', כאילו מתוך אספקלריה מאירה. ובשם אלהים כשאין העניין קשור אלא בידיעה יותר כללית, יותר שטחית, יותר מעורפלת. מתוך אספקלריה שאינה מאירה. בשם ה' כאשר האלהות מוצגת באופיה הפרסונלי, וביחס ישיר אל בני האדם, ובשם אלהים כשהיא רומזת אל האלהות כאל ישות טרנצנדנטלית, העומדת בהחלט מעבר לעולם החומרי'. מתוך עיון במגילה מודגש בה מה רב המרחק בין קהלת ובין אלהים. אין במגילה זכר לחוויה אמונית אישית ואין בה הד ליחס נפשי אישי, אין בה אפילו זכר לחוויה היסטורית ישראלית, לעומת זאת ישנם פסוקים המעידים על תחושת הריחוק מן אלהים המקננת בלב קהלת: 'והאלהים עשה שיראו מלפניו, כי האלהים בשמים ואתה על הארץ...! ויפה סיכם זאת א' הראל פיש: 'מחבר ספר קהלת אינו נזקק ליחסי אני אתה. אלהים נזכר בגוף שלישי... זהו אפוא כמעט מונולוג טהור ומן הבחינה הזאת אין עוד דוגמתו בתנ"ך'. הרגשת הריחוק שקהלת חש כלפי אלהים נובעת מזה שאין הוא מבין את עולמו. רבות הן הבעיות שאין קהלת יכול לפתור אותן. אמנם, על אף כל הבעיות המעסיקות את קהלת בקשר לעולם והנהגתו אין לו צל של ספק בקיומו של אלהים. אין גם בקהלת משום דין ודברים אישי עם אלהים על אודות הנהגתו את העולם, שלא כבספר איוב למשל. קהלת יודע היטב שדרכי האלהים נסתרות מלפניו והוא מבקש למצוא את מקומו בעולם תוך כדי התמודדות עם בעיותיו, והוא חוזר שוב ושוב לרעיון שאלהים רחוק ונסתר ושכל דבר בעולמו נקבע על ידיו בלא אפשרות למצוא את סוד העולם. יחסו של קהלת לאלהים הוא יחס של יראה ומכאן גם דרישתו לירוא את אלהים, דרישה החוזרת שוב ושוב במגילה.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

ביאורי מילים

פרק ה'

- (ב) **כִּי בָא הַחֲלוּם בְּרַב עֵינָיו וְקוֹל כְּסִיל בְּרַב דְּבָרִים:** כשם שהחלום מעורב ומבלבל מעניינים שונים, כך דברי הכסיל רבים ומעורבבים.
- (ה) **אֵל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיָּא אֶת בְּשָׂרְךָ וְאֵל תֹּאמֶר לְפָנַי הַמִּלְאָךְ כִּי שְׂגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ וְחָפַל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ:** הנודר עשוי לגרום בקולו לפגוע בעצמו וברכשו עקב אי קיום הנדר, ולא יוכל להתנצל ולומר שעשה זאת בשגגה.
- (ז) **אֵל תִּתְמָה עַל הַחֲפָץ כִּי גְבַהּ מֵעַל גְּבַהּ שִׁמְר וּגְבַהִים עֲלֵיהֶם:** על אף חוסר הצדק הקיים למראית העין בעולם, על האדם להאמין שאלהים משגיח על העולם ולא לתמוה על כך.
- (ח) **וַיִּתְרוֹן אֶרֶץ בְּכַל הַיָּמִים הַהֵם הָאֵלֶּה הָאֲדָמָה נִעְלָה עַל שָׂאֵר הַמַּלְאָכֹת וְאֶפְרַיִם הַמֶּלֶךְ מִשׁוֹעֵבֵד אֵלֶיהָ.**
- (טז) **גַּם כָּל יָמָיו בְּחֶשֶׁךְ יֹאכֵל וְכַעַס הִרְבָּה וְחֲלָיו וְקָצָף:** קמצנותו של אותו אדם הביאה אותו גם לאכול בחושך את סעודתו מטעמי חסכון, וכל ימיו הוא חי בחולי וכעס.
- (יט) **כִּי לֹא הִרְבָּה יִזְכֹּר אֶת יָמֵי חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לְבוֹ:** על האדם לזכור שימי חייו קצרים הם, וכן שאלהים משמח אותו בחלקו שנתן לו.

פרק ו'

- (ז) **כָּל עֵמַל הָאָדָם לְפִיּוֹ וְגַם הַנְּפֶשׁ לֹא תִמְלָא:** האדם מתאמץ כל חייו למלא את תאוותו, אולם נפשו לא מתמלאת לעולם.
- (ח) **מִה לָעֵנִי יוֹדַע לְהֵלֵךְ נֶגֶד הַחַיִּים:** פסוק קשה. כוונתו ככל הנראה שאין לחכם יתרון על הכסיל בהתנהלותו בעולם.
- (י) **וְנוֹדַע אֲשֶׁר הוּא אָדָם וְלֹא יוֹכֵל לְדִין עִם שְׂתַקִּיף מִמֶּנּוּ:** כל מה שקרה בעולם ונודע לאדם, נקבע מראש בידי ה', והאדם לא יוכל לדין עם אלהים על גורלו.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555